

Prenumerantärenden

www.tidskriftenintra.se

Eller ta kontakt med
Intra/Kaktusvägen 38
125 55 ÄLVSJÖ
e-post: intra@swipnet.se
Fax 08-97 11 04
Tel 08-647 87 90

Redaktion

Karl Grunewald
Redaktör, ansvarig utgivare
Vesslevägen 12
131 50 SALTSJÖ-DUVNÄS
Tel o fax 08-716 34 33
e-post: karl.grunewald@swipnet.se

Hans Hallerfors
Redaktör, layout
Ljusnevägen 47
128 48 BAGARMOSEN
Tel 08-647 87 90
e-post: hans.hallerfors@telia.com

Roger Blomqvist
Kaktusvägen 38
125 55 ÄLVSJÖ

Prenumeration

INTRA är en prenumeranttidsskrift som utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationen gäller för fyra nummer när än du börjar. Betala på PlusGiro: 636 55 62 - 5 eller bankgiro: 5308 - 1485. Prenumerationspris: 320 kr.

Norge: Betala 300 Nkr på postgiro 0806-1900927.

Finland: Betala 35 Euro på postgiro 800011-70844089.

Organisationsnummer:
814000-8890.

Tryck: Sjuhäradsbygdens tryckeri
ISSN 1102-4143

INTRA är befriad från moms.

INTRA ges ut av Stiftelsen Utvecklingsstörda i Fokus vars ändamål är att verka för ökad information om resultatet av forskning, metodutveckling och samhällets insatser beträffande personer med utvecklingsstörning och andra med närliggande problematik.

Ledamöter: Roger Blomqvist, Fredrik Grunewald, Karl Grunewald, Hans Hallerfors, Bror Tronbacke, Iren Åhlund.

Suppleanter: Maria Hedenvind, Lotta Löfgren Mårtensson, Mårten Söder, Magnus Tideman, Lennart Jönsson.

**Besök Intras hemsida:
www.tidskriftenintra.se**

SÄRTRYCK UR INTRA 4/2013

Vår rädsla för "de andra"

Thomas Barow skriver
om vårt behov av att
registrera "de andra".

Malmöpolisens registrering av romer har med rätta skapat upprördhet. Men att registrera grupper som samhället ser som avvikande eller annorlunda har långa anor i vårt land. Något som Thomas Barow kan berätta om.

Vår rädsla för "de andra"

Av Thomas Barow

Iden aktuella debatten om Skånepolisens registrering av romer hänvisas ofta till Nazityskland. Men historiska föregångare finns även i Sverige, och då inte bara den s.k. zigenarinventeringen 1943. Även andra oönskade medborgare övervakades. I Malmö existerade från 1938 ett "centralregister över sinnesslöa". Händelserna visar det svenska samhällets svårigheter att bemöta människor som ansågs – och anses – vara annorlunda.

Ulla våldtogs och registrerades

Ulla, född 1931, ansågs som 15-årig härstamma från en släkt "med hopade fall av intellektuell, social och moralisk inferioritet". Bedömningen gjordes 1947 av Ruben Holmström, överläkare vid Malmö Östra sjukhus, ett av Sveriges mest moderna mentalsjukhus. Bas för Holmströms karakterisering var Ullas sociala bakgrund: den fattiga sjubarnsfamiljen bodde i två enrumslägenheter och flera av barnen bedömdes vara sinnesslöa.

Från 13 års ålder blev Ulla upprepade gånger våldtagen av två grannar. Men Rådhusrätten i Malmö litade inte på Ullas uppgifter; de två gärningsmännen, 67 och 49 år gamla, dömdes inte. Istället hamnade Ulla så småningom på Rönås, ett arbetshem för "lätt asociala kvinnor" på landsbygden. Offret ansågs själv vara ansvarig för sitt öde: "Redan under skoltiden hade hon sexuellt umgänge med äldre män. Efter skoltiden fortsatte hon med sin lösaktighet", heter det i ett annat läkaruttalande 1948. Hon steriliserades.

Steriliseringsregister

Precis som drygt 2000 andra Malmöbor ingick Ulla och hennes familj i "centralregistret över sinnesslöa" som fördes utan lagligt stöd från 1938 till minst 1950-talet vid Malmö Östra sjukhus. Överläkare Holmström tog initiativet till registrets upprättande för att "möjliggöra ett rationellt och effektivt tillämpande av steriliseringslagen" från 1935.

Under 1930-talets andra hälft var enligt många sociala och medicinska experter antalet steriliseringsoperationer alldeles för lågt. Och från "vederbörandes anhöriga" kunde överläkaren inte förvänta

sig "några som helst positiva åtgärder". Gehör fick Holmström dock hos stadsläkaren Ragnar Huss och Malmös barnavårdsdirektör Åke Bylander, som uttryckte förhoppningen att "man åtminstone i Malmö skulle kunna vidtaga mera rationella åtgärder" för att genomföra denna "säkerhetsåtgärd". Därmed ville man reducera kostnader av personer på sociala institutioner.

Inblandat i grundandet av registret var en rad läkare, stadens folkskoleförvaltning och fattigvård. En fyrsidig blankett, där omfattande personliga och delvis känslig information över t.ex. "ärflika förhållanden" och kriminalitet skulle anges, skickades bland annat till sinnesslöanstalten Håkanstorp, folkskolor med hjälpklasser, nykterhetsnämnden, sjukhus och kyrkoföreståndare. Anmälas skulle personer "som synes vara sinnesabnorma".

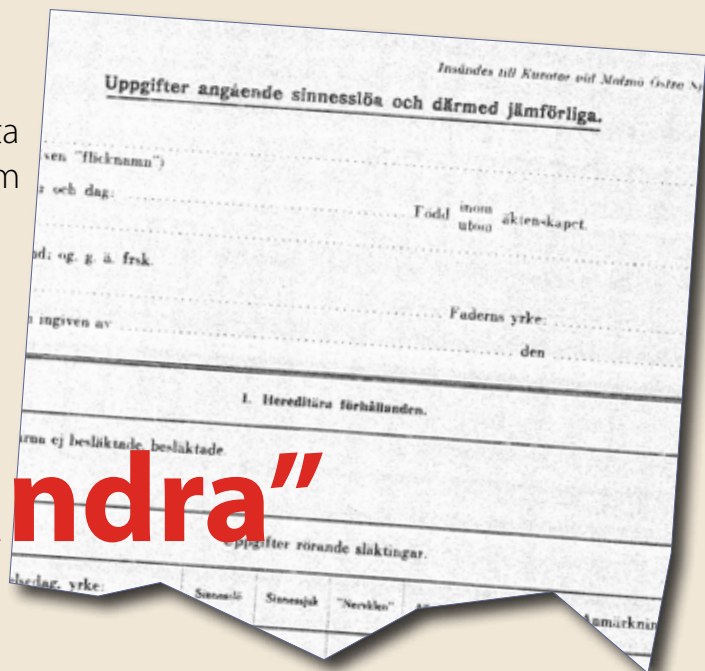
Danmark var förebild

Förebild för Malmö var framförallt Danmark; i grannlandet registrerades enligt befolkningskommissionens "Betänkande angående sterilisering" (1936) under mitten av 1930-talet kring 10 000 människor. I den tyska staden Dresden etablerades redan under 1920-talet ett "kartotek över mindervärdiga" med namn på drygt 140 000 personer. Skandinaviska facktidskrifter rapporterade flitigt över sådana sociala kontrollinstrument.

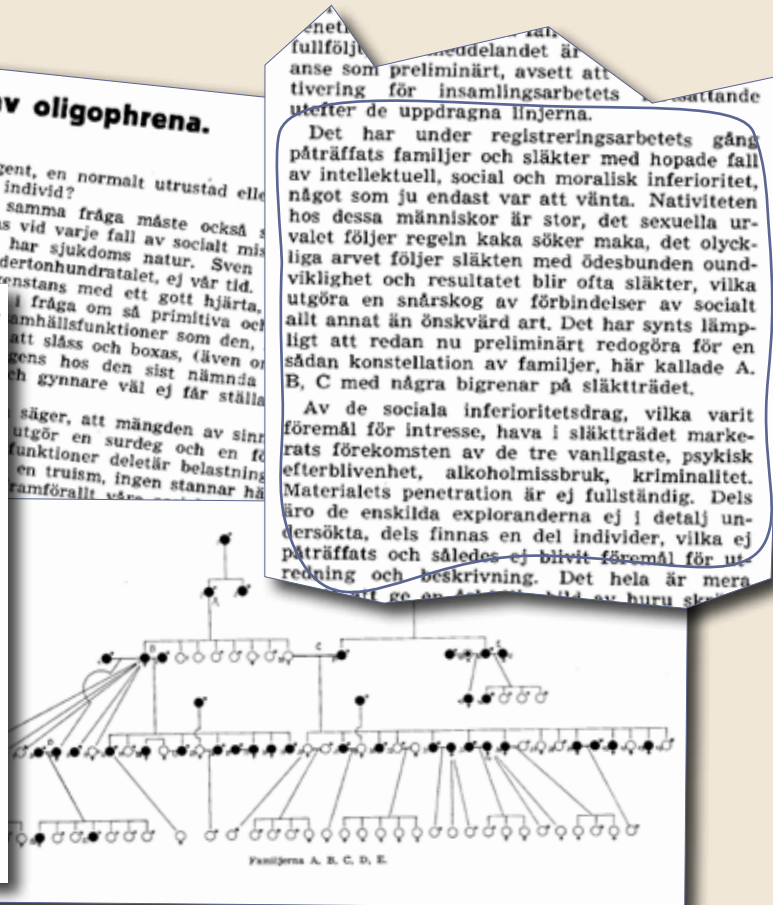
Beröm från Medicinalstyrelsen

I Malmö var man – i motsats till dagens polis – uppenbarligen angelägen att informera om registrets införande. Axel Sjöhagen, ordförande vid stadens nykterhetsnämnd, lyckades 1940 att publicera artikeln "Centralregister över sinnesslöa och därmed jämförbara" i minst fyra facktidskrifter.

Begreppet "därmed jämförbara" innebar en radikaliserings, nu kunde också exempelvis hjälpklassbarn hamna i registren. Otto Brundin, överinspektör för sinnessjukvård vid Medicinalstyrelsen, berömde initiativet i Malmö. Enligt honom hade även Medicinalstyrelsen börjat registrera alla "sinnessvårdsfall". Oavsett en rad liknande strävanden på lokal nivå infördes inte en obligatorisk registrering i lagen om

Samtliga klipp är från Årsberättelse för år 1946 från Malmö Östra Sjukhus. Till vänster formuläret som fylldes i. Till höger en karta över Malmö där man prickkat in 1 137 "oligophrena" personer efter bostadsort. Nedan till höger registrering av släktband mellan de registrerade.

undervisning och vård av bildbara sinnesslöa (1944) – här blir samtidigt begränsningen av den statliga makten tydlig.

Motstånd

Men hur togs registret emot i Malmö? – I slutet av 1940-talet fanns drygt 2 000 personer i registret, framförallt från stadens fattigare områden. På sinnesslöskolan Håkanstorp samt det tillhörande arbetshemmet Lindängen var man positivt inställd – och anmälde eleverna. Däremot skriver överläkare Holmström i sjukhusets årsberättelse 1946 att man inte mötte ett helhjärtat stöd: "Av präster, läkare (med ett par undantag), diakonissor hava somliga direkt vägrat [...], de övriga hava i handlingen vägrat genom att aldrig sända något meddelande [...] man har tydligen vädrat någon slags 'anmälan' med för de vederbörande klienter obehagliga konsekvenser".

I Malmö folkskolestyrelse, som var huvudman för stadens hjälpklasser, fördes det 1942 en intensiv diskussion kring registret. Folkskoleinspektör Thunander såg ett "viktigt samhällsintresse" i steriliseringen. En registrering av hjälpklassbarn kände han igen från Österrikes huvudstad Wien och förekom redan, enligt vad han kände till, även i Malmö" i viss utsträckning".

Däremot varnade Skolöverstyrelsens hjälpskolekonsulent Gideon Nordahl på samma möte för att förtroendet för lärarnas arbete skulle rubbas: "Det skulle vara farligt, om hjälpklassbarn på detta sätt komma i strålkastarbelysning", en anmälan skulle kunna uppfattas som ett "straffregister".

Men Nordahls synpunkter hörsammades inte i Malmö. I årsberättelsen 1947 från Malmö Östra sjukhus konstaterades att det numera "regelbundet" fanns "meddelanden rörande alla hjälpklassbarn" i registret.

Motsvarade inte normen

Frågan om konkreta följder av registreringsarbetet kvarstår. Vad gäller antalet steriliseringar kunde forskningen inte visa på något avsevärt större antal operationer i Malmö än i det övriga landet. Det går inte att utesluta att registret bidrog till att flera placerades på anstalter, i likhet med exemplet Ulla. Införandet av centralregistret i Malmö visar dock tydligt på en socialteknologisk attityd och ett tillvägagångssätt som styrdes av rädslan för dem, som upplevs som annorlunda – människor som inte motsvarade normen i det svenska samhället.

Demokratisk mognad

Historien upprepar sig inte helt och hållet, men vissa fenomen av exkludering och särbehandling finns uppenbarligen kvar idag. Humanitet och demokratisk mognad i ett samhälle återspeglas genom sättet att hantera mångfald och människors olikheter.

Frågan är hur olika slags normavvikare – minoriteter som romer, homosexuella, funktionshindrade, migranter, icke-TV-tittare m.fl. – betraktas och bemöts? Rädsla för och registrering av "de andra" bidrar i varje fall definitivt inte till ett inkluderande samhälle.

Thomas Barow är fil doktor och universitetslektor i handikappvetenskap vid Högskolan i Halmstad. Han har disputerat vid Humboldtuniversitetet i Berlin på en avhandling om den svenska "sinnesslövarden" 1916-1945. I avhandlingen redovisas de citerade källorna.

